

PEDAGOGICKÝ PRÍSTUP ORIENTOVANÝ NA DIEŤA A JEHO VPLYV NA ROZVOJ OSOBNOSTI DIEŤAŤA V MATERSKEJ ŠKOLE

Zita Bad'uríková

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Od školského roku 1996/97 sa uskutočňovalo overovanie pedagogického prístupu orientovaného na dieťa v piatich materských školách. Overovanie bolo povolené Ministerstvom školstva SR, odborným gestorom bola Katedra pedagogiky FF UK v Bratislave.

Nadácia Škola dokorán ako súčasť medzinárodného projektu orientovaného na inováciu pedagogickej práce v materských školách materiálne zabezpečovala experimentálne overovanie. Metodika nadácie Škola dokorán je založená na praxi primeranej dosiahnutej úrovni vývinu jednotlivých detí, kladúc dôraz na celkový osobnostný, nielen kognitívny a perceptuálno-motorický rozvoj dieťaťa.

Jedným zo základných cieľov metodiky Škola dokorán je podnecovanie celkového osobnostného rozvoja dieťaťa. Učiteľky sústreďujú pozornosť nielen na rozvíjanie kognitívnej stránky detskej osobnosti, ale cieľavedomo sa venujú aj rozvíjaniu jej sociálno-emocionálnej stránky. Personalizačná funkcia výchovného pôsobenia sa odráža najmä v rozvíjaní sebaopätia dieťaťa, jeho sebadôvery, vo vytváraní pozitívneho sebaobrazu a vo vzťahoch k iným deťom.

Výskum sme realizovali na konci školského roku 1997/98.

1. CIELE VÝSKUMU

a) zistiť, ako sa deti v experimentálnych a kontrolných triedach hodnotia v skupine rovesníkov,

- b) zistiť, ako reagujú v niektorých záťažových situáciách, ako riešia nezhody a konflikty v triede,
- c) zistiť schopnosť empatie, či a ako deti prejavujú city voči rovesníkom.

2. HYPOTÉZY VÝSKUMU

1. uplatňovanie prístupu orientovaného na dieťa sa pozitívne odrazí v rozvíjaní sebaobrazu detí v materských školách,
2. individuálny prístup k deťom, individualizácia úloh na základe poznania jednotlivých detí, ich silných stránok i potrieb bude mať pozitívny vplyv na sebapoňatie dieťaťa,
3. uplatnenie metodiky Škola dokorán sa pozitívne odrazí v sociálnom vývine detí.

3. VÝSKUMNÁ VZORKA

Výskumnú vzorku tvorilo 71 detí v kontrolných triedach a 51 detí v experimentálnych triedach. Pri analýze záznamov učiteliek o dieťati sme použili 68 záznamov z kontrolných tried a 39 záznamov učiteliek z experimentálnych tried.

4. METODIKA VÝSKUMU

Pri výskume sme použili predovšetkým individuálny rozhovor s deťmi, analýzu záznamov o dieťati, v ktorom sa premietli výsledky dlhodobého pozorovania dieťaťa učiteľkou materskej školy a Skúšku vedomostí predškolských detí.

5. VÝSLEDKY VÝSKUMU

Na zisťovanie výsledkov výchovnej práce experimentálnych a kontrolných materských škôl v tejto oblasti sme použili techniku postavenú na sebahodnotení dieťaťa, keď deti umiestňovali samy seba do skupiny detí v určitej situácii a škále. Deti v kontrolných triedach sa zaradovali medzi najlepšie deti v 53,5%, v experimentálnych triedach to bolo 66,6%.

Do skupiny medzi "najhoršie" deti (teda medzi deti, ktoré musia učiteľky často napomínať, deti neposlušné, nezbedné) v triede sa zaradilo 2,8% detí v kontrolnej a 3,9% detí v experimentálnej triede.

Učiteľky pracujúce v experimentálnych triedach sa cielene venujú spoznávaniu silných stránok osobnosti dieťaťa a systematickým výchovným pôsobením tieto silné stránky detskej osobnosti rozvíjajú, a to najmä častou pochvalou, pozitívnym

ohodnotením činnosti dieťaťa. Očakávania učiteľky vo vzťahu k dieťaťu výrazne vplyvajú na vnímanie dieťaťa a spätne ovplyvňujú postoj učiteľky k nemu a ich vzájomnú komunikáciu.

Vyzdvihnúť treba skutočnosť, že deti odchádzajúce z materských škôl majú väčšinou pozitívnu predstavu o sebe samých, pričom rozdiel v prospech detí z experimentálnych materských škôl je výrazný (12,9%).

Tab. 1a: Sebaobraz dieťaťa v kontrolných triedach (N = 71)

Dieťa sa vidí ako	počet	%
najlepšie	38	53,5
menej dobré	30	42,2
nie dobré	2	2,8
nevie	1	1,4

Tab. 1b: Sebaobraz dieťaťa v experimentálnych triedach (N = 51)

Dieťa sa vidí ako	počet	%
najlepšie	34	66,6
menej dobré	14	27,4
nie dobré	2	3,9
nevie	1	2

Spomínanú skutočnosť potvrdzujú aj ďalšie zistenia. Deťom sme nakreslili dva kruhy, v jednom stoja veľmi pekné deti z triedy a v druhom deti, ktoré sa im zdajú menej pekné. Opätovne mali nakresliť samých seba do jedného z kruhov. 91,6% detí z kontrolných a 94,1% detí z experimentálnych tried sa priradilo k veľmi pekným deťom. Vidíme, že aj pri otázke vzhľadu detí výsledky ukazujú, že deti sa vnímajú pozitívne.

Tab. 2a: Vnímanie vlastného vzhľadu u detí v kontrolných triedach (N = 71)

Dieťa sa vníma ako	počet	%
veľmi pekné	65	91,6
menej pekné	6	8,4
nevie	-	-

Tab. 2b: Vnímanie vlastného vzhľadu u detí v experimentálnych triedach (N = 51)

Dieťa sa vníma ako	počet	%
veľmi pekné	48	94,1
menej pekné	2	3,9
nevie	1	2

Radosť, smiech, veselosť zohrávajú v živote dieťaťa predškolského veku významnú úlohu. Dá sa predpokladať, že u detí vyrastajúcich v prostredí s dostatkom radostných zážitkov sa lepšie rozvíja aj dôvera v okolitý svet a ich vlastná sebadôvera. Keď sa deti mali zamyslieť, či by sa zaradili medzi deti veselé, smutné, alebo niekedy smutné a niekedy veselé deti, 63,3% detí v kontrolných a 72,5% detí v experimentálnych triedach by sa zaradilo medzi deti veselé. Na túto otázku neodpovedali 3 deti v experimentálnej skupine.

Tab. 3a: Zaraďovanie detí v kontrolných triedach (N = 71)

Dieťa sa vidí ako	počet	%
veselé	45	63,3
smutné	4	5,6
smutné aj veselé	22	30,9

Tab. 3b: Zaraďovanie detí v experimentálnych triedach (N = 51)

Dieťa sa vidí ako	počet	%
veselé	37	72,5
smutné	2	3,9
smutné aj veselé	12	23,5

Ak porovnáваме výsledky vidíme, že deti z experimentálnych materských škôl sa vidia a hodnotia pozitívnejšie ako deti z tried kontrolných.

Okrem toho, ako deti vnímajú samé seba, nás však zaujímalo aj to, ako deti v niektorých situáciách konajú. Na zisťovanie sme použili individuálny rozhovor s deťmi a analýzu pozorovacích záznamov učiteliek.

Pri rozhovoroch s deťmi sme sa zamerali na niektoré často sa vyskytujúce situácie a pýtali sme sa detí, čo v takýchto situáciách robia.

V tabuľke 4a,b uvádzame konanie detí v prípade, že im v triede niekto nechce požičať hračku. Väčšina detí (41,2% v experimentálnych a 36,6% v kontrolných triedach) požiada o pomoc učiteľku resp. si zoberie inú hračku, či sa odíde hrať inde (29,4% v experimentálnych a 36,6% v kontrolných triedach). Násilím, bitkou, nadávaním, vytrhnutím hračky rieši túto situáciu len 5,9% z experimentálnych a 7% z kontrolných tried. Jedno dieťa v tejto skupine neodpovedalo.

Analýza výpovedí učiteliek o jednotlivých deťoch ukazuje, že nezhody s rovesníkmi rieši agresívnymi spôsobmi 30,7% detí v experimentálnych triedach a 36,7% detí v kontrolných triedach, čo potvrdzuje predchádzajúce zistenie (tab. 5a, b).

Deti predškolského veku sa pomerne často dostávajú do rozličných sporov a nie je zriedkavosťou, že sa pobijú. Zaujímalo nás preto, ako reagujú jednotlivé deti v prípade, ak sa ich rovesníci bijú. Aj v tomto prípade v oboch skupinách respondentov sa väčšina detí obracia na učiteľku (tab. 6a,b). Do bitky sa zapojí, resp. kričí na bijúce sa

deti 8,4% respondentov v kontrolných a len 1,9% detí v experimentálnych triedach, čo svedčí v prospech výsledkov výchovnej práce v experimentálnych triedach.

Tab. 4a: Reakcie dieťaťa v konfliktnnej situácii - ak mu nechcú požičať hračku - kontrolná trieda (N = 71)

Konanie dieťaťa	počet	%
ide za učiteľkou	26	36,6
donesie si svoju	4	5,6
nepožičia ani ono	3	4,2
odíde	26	36,6
bije deti	5	7,9
počká na hračku	3	4,2
nadáva deťom	1	1,4
zapojí sa do hry	3	4,2

Tab. 4b: Reakcie dieťaťa v konfliktnnej situácii - ak mu nechcú požičať hračku - experimentálna trieda (N = 51)

Konanie dieťaťa	počet	%
ide za učiteľkou	21	41,2
zoberie si inú	15	29,4
nepožičia ani ono	1	1,9
sľúbi im niečo	2	3,8
nič	4	7,8
pomôže kamarát	2	3,8
vytrhne hračku	3	5,9
vymenia si hračky	1	1,9

Tab. 5a: Riešenie nezhôd s rovesníkmi - kontrolné triedy (N = 68)

Dieťa postupuje	počet	%
samo, pokojne	27	39,8
agresívne	25	36,7
s učiteľkou	7	10,3
plačom, únikom	91	3,2

Tab. 5b: Riešenie nezhôd s rovesníkmi - experimentálne triedy (N = 39)

Dieťa postupuje	počet	%
samo, pokojne	21	54,9
agresívne	12	30,7
s učiteľkou	5	12,8
plačom, únikom	1	2,5

Pozitívne treba u obidvoch skupín respondentov hodnotiť snahu niektorých detí pokojne konflikt vyriešiť (oddelením detí od seba, rozhodnutím o tom, kto sa bude s hračkou hrať, ale aj tým, že hračku dostane to dieťa, ktoré nezačalo bitku, alebo že bité dieťa musí úder vrátiť tomu, od koho ho dostalo ap.). V obidvoch skupinách pomerne veľa detí zostáva k bitke rovesníkov ľahostajných.

Dôležitou súčasťou práce učiteľky využívajúcej metodiku Škola dokorán je rozvíjať u detí city spolucítania, spolupatričnosti, naučiť deti prejavovať nielen radosť, ale aj súcit, utešiť rovesníka a pod. Zistovali sme preto, ako deti konajú v situácii, keď vidia plakať iné dieťa v triede. Najviac detí (tab. 7 a, b) upozorní učiteľku, že niektorému dieťaťu sa niečo stalo. V experimentálnych triedach však len 9,8 % detí oproti 22,5 % detí v kontrolných triedach uviedlo, že v takom prípade nerobí nič, že si takéto dieťa nevšimá, ale väčšinou sa snažia plačúce dieťa utíšiť, potešiť.

Tab. 6a: Konanie detí v prípade bitky rovesníkov - kontrolné triedy (N = 71)

Konanie dieťaťa	počet	%
povie učiteľke	32	45,1
oddeli ich od seba	5	7
rozhodne o predmete	1	1,4
nič	12	17
kričí na deti	2	2,8
ide sa biť	4	5,6
zisťuje dôvod	2	2,8
bitý musí vrátiť	1	1,4
povie: nebíte sa	12	17

Tab. 6b: Konanie detí v prípade bitky rovesníkov - experimentálne triedy (N = 51)

Konanie dieťaťa	počet	%
dá mu o čo sa bijú	1	1,9
ide sa biť	1	1,9
odhovára od bitky	7	13,7
snaha urovnať spor	5	9,7
povie, že to oznámi	2	3,9
nič	11	21,5
oddeli ich od seba	2	3,9
povie učiteľke	22	43,1

Dospelý človek sa v živote stretáva s mnohými ťažkosťami, problémami, novými úlohami, no aj so situáciami, v ktorých sa musí vedieť rozhodovať, ale aj podriaďiť sa

rozhodnutiu iného. Schopnosti a zručnosti, ktoré potrebuje človek v takýchto situáciách sa začínajú rozvíjať už v predškolskom veku.

Tab. 7a: Reakcia dieťaťa na plačúceho rovesníka - kontrolné triedy (N = 71)

Konanie dieťaťa	počet	%
povie učiteľke	29	40,8
nič	16	22,5
povie:neplač	8	11,2
zistuje dôvod	6	8,4
utíši ho hrou	5	7
nevie	3	4,2
snaha rozveseliť	3	4,2
pohladá ho	1	1,4

Tab. 7b: Reakcia dieťaťa na plačúceho rovesníka - experimentálne triedy (N = 51)

Konanie dieťaťa	počet	%
povie učiteľke	20	39,2
povie: neplač	11	21,6
zistuje dôvod	5	9,8
nič	5	9,8
dá mu hračku	3	5,9
nevie	3	5,9
pohladá ho	2	3,9
sľúbi mu niečo	1	2
vynadá pôvodcovi	1	2

Tabuľka 8a, b ukazuje, že väčšine detí v experimentálnych triedach nerobí problém riešenie nových úloh a podľa výpovedí učiteliek ani jedno dieťa z našej vzorky neodmieta pracovať na nových úlohách, kým v kontrolnej skupine bolo takýchto detí 5,8 %.

Tab. 8a: Prístup detí k riešeniu nových úloh - kontrolné triedy (N = 68)

Prístup dieťaťa	počet	%
s radosťou	32	47,1
zdráhavo	32	47,1
odmieta	4	5,8

Tab. 8b: Prístup detí k riešeniu nových úloh - experimentálne triedy (N = 39)

Prístup dieťaťa	počet	%
s radosťou	22	56,4
zdráhavo	17	43,6
odmieta	-	-

Podľa učiteliek väčšina detí sa snaží ťažkosti, problémy vyriešiť sama, alebo požiadajú o pomoc učiteľku. Viacej detí v experimentálnych triedach sa pri ťažkostiach vzdáva, zanechá činnosť, ale na druhej strane sa u nich v našej vzorke pri nezdare neobjavujú reakcie vzdoru a agresie (tab. 9a,b). Vyplýva to pravdepodobne z toho, že deti v experimentálnych triedach voľnejšie prechádzajú z jedného centra do iného, od jednej činnosti k ďalšej. Zároveň sa ukázalo, že v experimentálnych triedach výrazne viac detí požiada o pomoc učiteľku.

Tab. 9a: Prístup k riešeniu ťažkostí - kontrolné triedy (N = 68)

Prístup dieťaťa	počet	%
samostatne	22	32,3
požiada o pomoc	17	25
odloží úlohu	15	22,1
plače	7	10,3
agresiou, vzdorom	5	7,3
bojí sa	2	3

Tab. 9b: Prístup k riešeniu ťažkostí - experimentálne triedy (N = 39)

Prístup dieťaťa	počet	%
požiada o pomoc	14	35,9
samostatne	11	28,3
odloží úlohu	11	28,3
napodobňuje iného	2	5
plače	1	2,5

V tabuľkách 10a,b uvádzame, ako deti reagujú na také situácie počas dňa v materskej škole, keď sa majú podriaďovať rovesníkom. Iba jedno dieťa z našej vzorky sa podľa učiteliek radšej hrá samo, ako by sa malo podriaďovať inému dieťaťu, najčastejšie to deti riešia dohodou. Už v tomto veku sa však deti výberovo dokážu podriaďovať určitému rovesníkovi a v určitej situácii; 19 % detí v kontrolnej a 5 % detí v experimentálnej skupine sa všeobecne odmieta podriaďovať rovesníkovi.

V procese experimentálneho overovania sme zisťovali aj kognitívny rozvoj detí. Okrem iných metód sme použili aj Skúšku vedomostí predškolských detí (autori

Z. Matějček, M. Vágnerová - Strnadová). Tabuľka č. 11 ukazuje získané hrubé skóre detí v experimentálnych a kontrolných triedach.

Tab. 10a: Podriaďovanie sa rovesníkovi - kontrolné triedy (N = 68)

Reakcia dieťaťa	počet	%
dohodne sa	18	26,4
robí čo mu určía	16	23,5
nepodriadi sa	13	19
podľa situácie	11	16,2
agresia	5	7,3
odchod z hry	4	5,8
hrá sa samo	1	1,4

Tab. 10b: Podriaďovanie sa rovesníkovi - experimentálne triedy (N = 39)

Reakcia dieťaťa	počet	%
dohodne sa	13	33,3
podľa situácie	10	25,7
robí čo mu určía	8	20,5
odchod z hry	6	15,4
nepodriadi sa	2	5,1

Skóre do 15 bodov (zo 40 možných) získalo nevýrazne viacej detí z kontrolných skupín, vyššie skóre - detí v experimentálnej skupine, najmä v oblastiach zameraných na čas, počet, hry a šport, zvieratá, rastliny, domácnosť, nástroje a zamestnancie (tab. č. 12).

Osobitne významné je to, že deti v experimentálnych triedach dosiahli vyššie skóre v takých oblastiach, kde sú ich vedomosti výsledkom záujmu, všímavosti, zvedavosti, ako sú domácnosť a nástroje, v oblasti "zamestnanie" dosiahlo najvyššie skóre viac detí v kontrolných triedach. Obidve skupiny detí dosahovali pomerne nízke skóre v oblastiach "čas" a "spoločenské zaradenie", čo je pochopiteľné, pretože ide o kategórie náročné na detské chápanie, ale prekvapujúco aj v oblasti "rastliny". Ani jedno dieťa nedosiahlo maximálny počet 4 body v oblasti "rozprávky", čo pravdepodobne súvisí s tým, že dnešné deti prichádzajú do styku s inými rozprávkami ako v čase tvorby testu, a na druhej strane so skutočnosťou, že väčšina detí prichádza do styku s čítaním rozprávok len v materskej škole, doma im rozprávky nikto nečíta. Takmer 10 % detí nemá doma žiadnu detskú knihu.

V porovnaní s výsledkami v školskom roku 1996/97 sa zvýšila úroveň pripravenosti detí na osvojovanie si čítania a písania, ich vedomosti o existencii písma, o vzťahoch medzi textom a ilustráciou, diskriminácia písmen a číslíc, znalosť funkcie písma. Napríklad počet detí, ktoré neodlišujú číslicu od písmen a nepoznajú ich funkciu, klesol

z 26,5 % na 13,7 %, len zriedkavo deti "čítali" knihu držiac ju hore nohami. Znamená to, že každodenný voľný prístup detí v materských školách ku knihám a cieleňá práca v centrách gramotnosti môžu pozitívne ovplyvňovať túto dôležitú stránku pripravenosti na školu, aj keď sa zatiaľ propedeutika čítania a písania nestala bežnou súčasťou obsahu výchovnej práce v materských školách.

Tab. 11: Skóre v Skúške vedomostí predškolských detí

Body	kontrolná skupina		experiment. skupina	
	počet	%	počet	%
do 10	5	8,7	9	8,1
11 - 15	9	15,8	10	9
16 - 20	15	26,3	32	28,9
21 - 25	11	19,4	26	23,4
26 - 30	15	26,3	22	19,8
31 - 36	2	3,5	12	10,8

Tab. 12: Najvyššie skóre v jednotlivých oblastiach

Body	kontrolná skupina		experiment. skupina	
	počet	%	počet	%
spoloč. zaradenie	4	7	2	1,8
počet	8	14	16	14,4
čas	2	3,5	9	8,1
hry a šport	11	19,4	23	20,7
rozprávky	-	-	-	-
zvieratá	6	10,5	16	14,4
rastliny	3	5,3	9	8,1
domácnosť	8	14	26	23,4
nástroje	12	21	48	43,2
zamestnanie	23	40,3	44	39,6

6. ZÁVER

Na základe dvojročného experimentálneho overovania metodiky Škola dokorán a pri porovnaní výsledkov zisťovaných viacerými technikami v experimentálnej a kontrolnej skupine 5 až 6-ročných detí v materských školách môžeme konštatovať, že:

- ♦ výsledky Skúšky vedomostí predškolských detí potvrdzujú, že vedomosti detí v experimentálnych triedach boli na vyššej úrovni ako v triedach kontrolných, a to najmä v takých, oblastiach, ktoré sú výsledkom nielen pamäťového učenia, ale aj samostatnej poznávacej činnosti detí;

- ♦ výchovná práca v materských Školách dokorán pozitívnejšie pôsobí na sebapoňatie a utváranie sebaobrazu detí ako v triedach kontrolných;
- ♦ deti v experimentálnych triedach menej často majú tendenciu neprímeranými spôsobmi riešiť záťažové situácie, častejšie sa pokúšajú problémové situácie riešiť dohodou s rovesníkmi, hľadaním uspokojivých východísk,
- ♦ deti v experimentálnych triedach prejavujú vo vyššej miere spolupútenie s rovesníkmi, empatiu.

Výsledky experimentálneho overovania metodiky Škola dokorán potvrdzujú hypotézy o očakávanom pozitívnom výchovnom pôsobení. Osobnostne orientovaná výchova a vzdelávanie, ktoré sú základom tohto metodického prístupu, sú v podmienkach materských škôl prínosom.

Literatúra

- Škola dokorán. Metodické materiály pre predškolskú výchovu. Interný materiál nadácie Škola dokorán. Žiar nad Hronom, 1997. 237 s.
- BREDEKAMP, S.: Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs Serving Children From Birth Through Age 8. Washington: NAEYC, 1996. 92 pp.

Resumé

Pedagogical approach oriented to a child and its influence on development of child's personality in kindergarten

Zita Baďuríková

The paper deals with the results of the experimental verification of Wide Open School methodology in kindergartens. This methodology is based on the ideas of developmentally appropriate practice, respecting individual approach to each child. Small group activities and play are seen as important characteristics of the work with preschool age children. The experimental group consisted of 5 kindergarten classes, the control group of 5 classes as well.

The results show positive influence of used methodology on social and emotional development and some factors of the knowledge of 5-6 years old children. Children at experimental group had more positive selfconcept and self-esteem, show more prosocial behavior than those at control group. The children knowledge at both groups are comparable, with higher score at areas where the knowledge is more results of the curiosity of the children than formal teaching.